

LİBYA EKONOMİSİNDE TURİZM KAYNAKLARININ ROLÜ VE ÖNEMİ

THE ROLE AND IMPORTANCE OF TOURISM RESOURCES IN LIBYAN ECONOMY

Nora I. Abdalhamed ALKHAİZAWANİ

Kastamonu Üniversitesi, S.B.E.

Doç. Dr. Mine HALİS

Kocaeli Üniversitesi, İİBF. İşletme Bölümü

Prof. Dr. Muhsin HALİS

Kocaeli Üniversitesi, İİBF. İşletme Bölümü

Article Type : Review Article / İnceleme Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.j.985>

Reference : Alkhaizawani A.; Halis M. & Halis M. (2018). "Libya Ekonomisinde Turizm Kaynaklarının Rolü ve Önemi", International Social Sciences Studies Journal, 4(24): 5208-5222

ÖZ

Turizm ve güçlü bir ekonomi arasında önemli bir ilişki vardır. Her ikisi birbirine bağlı olup, turizmin, milli ekonominin desteklenmesinde önemli bir kaynak olduğu düşünülmektedir. Güçlü bir ekonomi, turizmi de güçlü bir şekilde desteklemektedir. Bu çalışmada, turizmin etkisi, turizm kaynakları ve turizmi desteklemede kullanılan yöntemler ele alınmıştır. Sektörler arasında rekabet yaratma ve petrolden elde edilen gelire bir alternatif kaynak oluşturma gayretinin yanı sıra, Libya hükümetinin hem kamu hem de özel turizm sektörünün desteklenmesindeki rolüne dikkat çekmek de bunlar arasında yer almaktadır. Çalışma, Libya'nın doğusundaki Yeşil Dağ bölgesinde ve özellikle de Suse ve Cyrene'de turizmin ekonomi üzerindeki rolü ve devletin, turizm sektörünü desteklemedeki rolü ile Libya'da turizmin geleceği ve mevcut iç alt-yapının çok sayıda turisti çekmeye yeterli olup olmadığı hakkında turizm yetkililerine ve sokaktaki insanlara yöneltilen sorulara odaklanmıştır. Bununla birlikte, devrim sonrası ortaya çıkan kargaşadan ve birçok veri tabanının kaybolmasından ötürü, son istatistiksel verilere ulaşmakta zorlandığımı belirtmeliyim. Ülkedeki güvenlik sorunundan ve hali hazırda devam etmekte olan güvenlik durumundan ötürü bir yerden başka bir yere gitme konusunda yaşadığım güçlük, durumu daha da zorlaştırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, ekonomi, gelir, kaynak, alt yapı

ABSTRACT

There is pertinent relationship between tourism and the existence of a strong economy. Each one of them depends on the other because tourism is considered as an important resource to support the national economy. Moreover, a strong economy contributes to the strengthening of the tourism. The study includes the effect of tourism, its resources and the methods used to support it. In addition to creating competition between sectors and try to provide an alternative source of income from oil, the study also aims at highlighting the role of government in Libya to support the tourism sector, whether public or private. The study focusing on the Green Mountain area in eastern Libya, specifically Suse and Cyrene, attempts to obtain information from the tourism officials and the people on the street about the role of tourism in the economy and the state's role in supporting the tourism sector and the future outlook for tourism in Libya and whether intra-existing infrastructure is sufficient to attract the largest number of tourists through questionnaires. But it should be noted that the recent data statistics are difficult to get due to the chaos that occurred after the revolution and owing to the disappearance of many databases. Moreover, it was difficult to move from one place to another because of the security situation in the country and current events in the country.

Keywords: Tourism, economy, income, resource, infrastructure

JEL: O18, Q10

1. GİRİŞ

Turizm, çeşitli kaynakların bir araya gelerek zaman içinde sürekli bir değer artışı yaşanması, küçük ve orta ölçekli girişimlerin, emek-yoğun adı verilen üretim faktörüne ve her türlü farklı kültür, sosyal yapılarından

gelen insanlara misafirperver bir sistem doğrultusunda turizm hizmeti sunumuna dayalıdır.

Bu doğrultuda turizm, doğrudan desteklediği milli ekonominin pek çok alanı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu etki, sosyal ve çevresel yapının ekonomi ayağında ve çeşitli diğer alanlarda gerçekleştirilen (tarım, sanayi ve hizmet) faaliyetlerden elde edilen milli gelirden katkısı olan her sahada kendisini göstermektedir. Bu birimler, üretimin içerisinde yer alan unsurlar olup topluma faydalı mal ve hizmete dönüşürler.

Turizm, birçok devletin en temel milli gelir kaynakları arasında yer almaktadır. Libya milli ekonomisi söz konusu olduğunda turizmin en önemli dallarının arkeolojik alanlar ve turistik yerler ile çeşitliliğin hâkim olduğu kültürel miras olduğunu söylemek mümkündür. Bunların yanı sıra, Avrupa ile Afrika arasındaki ve Doğu ile Batı Arabistan arasındaki bağlantıyı sağlayan coğrafi konumu dolayısıyla da her yıl milyonlarca turisti ve Müslüman ziyaretçiyi çekmeyi başarmaktadır.

Libya ekonomisi esas olarak, dalgalı ve istikrarsız bir gidişat gösteren petrol gelirine dayalıdır. Bu doğrultuda, ekonominin gelişimine katkıda bulunmak ve uygun turizm varlıkları girişimiyle mali gelişimi destekleme konusunda alternatif kaynaklar keşfetmenin önemi ortaya çıkmıştır. Devletin petrolden elde ettiği gelir, diğer alanlarda gelir elde edilmesine yönelik olarak kullanılmalıdır.

1970 ve 1980'li yıllarda ve sonrasında mali gelişime yönelik yapılan düzenlemelerin önemli bir kısmını, Libya ekonomisinin petrol dışı alanlara yayılması oluşturmuştur. Bunun iki sebebi vardır; dünya petrol maliyetlerinin istikrarlı bir seyir izlememesi ve bu durumla mücadele etmeye yeterli resmi mali düzenlemelerin yokluğudur (DTÖ, 1998).

Bu doğrultuda Libya devleti, milli ekonomiyi petrolün yanı sıra başka bir unsurla destekleme konusunda turizm sektörünü geliştirme yolları aramaya başlamıştır. Bu çalışmada, ülkeye döviz çekmeye yarayan cazip bir sektör olarak turizm sektörü kaynaklarının geliştirilmesi konusu ele alınacaktır. Turizm, yeni mesleklerin yaratılması yoluyla işsizlik düzeyinin azaltılması konusunda Libya devletine katkıda bulunmanın yanı sıra, devletin gelir kaynaklarını da çeşitlendirmektedir. İş adamlarını her düzeyde yatırım yapmaya teşvik ederek ülke ekonomisine faydalı olmaktadır. Bu araştırmayı önemli kılan bir diğer unsur da, Libya devletinin toplam gelirinde turizm gelirlerini payının düşük oluşuna dikkat çekiyor olmasıdır.

Son yıllarda turizm tüm dünyada gelişim göstermiştir. 2016 yılı başında ilan edilen Birleşmiş Milletler Turizm Örgütü verilerine göre, 2015 yılı, tüm dünyadan gelen toplam 1.184 milyon turist ile ortaya koyulan %4,4'lük büyüme ile küresel turizm açısından mükemmel bir yıl olmuştur. Küresel turizm talebi son birkaç yılda daha da artarak, çeşitli sıkıntıların varlığına rağmen, gelen turist sayısında beklenin de üzerinde bir artış elde edilmiştir. Zamanla turizm, kişilerin hayatında çok daha önemli bir hale gelmiştir. Tüm dünyadaki turist sayısı, 1948'de 15 milyondan, 1984'te 191 milyona ve 1986'da 341 milyona çıkmıştır. 1990 yılında 455 milyon olan bu sayı, 2000 yılında 690 milyona geçmiştir (DTÖ, 2000). 1985'te dünya turizmi, dolaylı gelirin dışında 118 milyar dolar direkt nakit değerinde bir gelir getirmiş ve 1999 yılında bu tutar 455 milyar dolarlık direkt nakde çıkmıştır. Bu da, turizmin artık bir sosyal lüks olmaktan çıkıp, her milletin GSYH'sini yükselten temel mali araçlardan biri haline geldiğinin göstergesidir. Ayrıca, yine Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) tahminlerine göre, dünya çapında ziyaretçi sayısı 2010 yılında 1.006.5 milyar ve 2020 yılında 1.561 milyarı bulacaktır. 1950'li yıllardan beri turizm gelirleri her yıl %11,2 gibi bir hızla mali gelişim göstererek beklentileri kolaylıkla aşmıştır (DTÖ, 2000). Turizm uzmanları, önümüzdeki yıllarda tüm dünyada turizmin %5 civarında bir artış göstereceğini tahmin etmektedir.

DTÖ ayrıca, Orta Asya ve Afrika ülkelerine gelen turist sayısında 2000-2005 yılları arasında önemli bir gelişme olduğunu ifade etmiştir. Örneğin, tüm dünya ülkelerinden Afrika'ya gelen turist sayısı, yıllık %5,5 oranında bir artış ile %3,2'lik beklentinin üzerine çıkmış olup 27 milyondan 39 milyona ulaşmıştır. Yine bu dönem civarında, Afrika'nın küresel turizmden elde ettiği gelir 10,1 milyar \$'dan 21,4 milyar \$'a çıkmıştır. DTÖ, Orta Asya ve Afrika'ya olan turist akışının 1995-2020 yılları arasında %5,6-%7,2 arasında bir gelişme göstereceğini tahmin etmektedir (DTÖ Turizm Piyasası Trendleri, 2007).

Bunun anlamı, Orta Doğu'nun yanı sıra Afrika kıtasının da büyük bir oranda keşfedilmemiş olduğu ve bu açıdan Afrika'nın yüksek bir potansiyele sahip olduğudur. Örneğin Libya, Kuzey Afrika'daki mükemmel konumuyla, ekonomik durgunluktan kurtulma ve turizmin dünya standartlarında gelişiminde önemli bir rol oynama şansına sahiptir. Bu nedenle artık Libya'nın küresel turizmdeki payını elde etmesinin, petrol gelirlerinden istifade ederek alt yapısını desteklemesinin ve özel sektörü, milli ekonominin ve ülkenin farklı gelir kaynaklarının desteklenmesi, mevcut sıkıntılar ve petrol fiyatlarındaki bozulmalarla başa çıkabilecek ekonomi alternatiflerinin bulunması konularında özel sektörü teşvik etmesinin vakti gelmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN GEREKÇESİ, AMACI VE ÖNEMİ

Turizmin gelişimi, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin etkinliği için önemli olup, turizmin geliştirilmesi veya mevcut turizm gelişiminin yaygınlaştırılması, dikkatle incelenmesi gereken bir konudur (Eccles, 1995). Turizm, insan hayatında mutluluk, eğitim, değişim, rahatlama, eğlence gibi amaçların gerçekleşmesinde kullanılan bir araçtır. Seyahat konusunda verilen destekler, kişi başı örtülü nakit akışının yüksekliği, özellikle de seyahat etme isteğinin fazla olduğu sosyal düzenlerde küresel turizmde olağanüstü bir gelişim sağlamıştır (Busby, 1993).

Gelişmiş ülkelerde turizm, ekonominin yaygınlaştırılarak kentsel dengesizliklerin giderilmesinde önemli bir rol oynarken, gelişmekte olan ülkelerde ise ihracat ve daha iyi iş fırsatları anlamına gelmektedir (Wearing ve Nail, 1999).

Petrol ise Libya ekonomisinin %95'inin dayalı olduğu önemli bir faktördür. Petrol gelirlerinin turizm, hayvancılık, balıkçılık, madencilik ve doğal gaz gibi başarılı sanayi dallarına yapılacak yatırımlarda kullanılmasına yönelik birçok tavsiye mevcuttur (Clough, 2008). Libya ekonomik olarak petrol maliyetlerindeki dalgalanmalar, yolsuzluk, yüksek işsizlik oranı, Libya halkının geneli için düşük refah oranı ve özel sektör katkılarını zayıflığı gibi birçok probleme sahiptir.

Libya seyahat ve turizm sektörü, 2005 yılında Libyalıların GSYİH oranına %1,6 oranında bir katkıda bulunmuş, bu oran Tunus'ta %10,2, Mısır'da %7,9 ve Fas'ta %8,8 olarak gerçekleşmiştir. Rakamsal olarak ise Libya'da 110.900, Tunus'ta 576.200 ve Mısır'da 3.094.800 olarak karşımıza çıkmıştır (BMDTÖ, 2005). Bunların yanı sıra, seyahat ve turizm sektöründeki istihdam 2004 yılında toplam istihdamın yalnız %2,2'lik kısmını temsil ederken, bu oran Tunus'ta %10, Mısır'da %7 ve Fas'ta %8 olarak karşımıza çıkmıştır. Bu rakamlar, Libya'nın, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki rakiplerine kıyasla seyahat ve turizm sektörüne daha az odaklandığının bir göstergesidir (Dünya Ticaret ve Turizm Konseyi DTTK, 2005).

İşsizlik, küresel ekonominin yüz yüze olduğu problemlerden biri olup, işsizlik oranlarının Avrupa bölgesinde 2009 yılında dek %8,5'a ulaşması beklenmektedir (BMDTÖ, 2008). Ekonomik reformların varlığına rağmen, Libya'daki işsizlik oranı hala yüksek seviyelerde olup toplam nüfusun yaklaşık %30'una denk gelmektedir (CIA, 2009).

Bunların yanı sıra, Libya hükümeti, 1970'li yılların başından itibaren aşırı istihdam sorunuyla da mücadele etmekte olup, bu da, toplam işgücünün %54'ünden fazlasına denk gelmektedir (Ghariany, 2005).

Yukarıda belirtilenlerden hareketle, Libya'da turizmin oldukça önemli sıkıntılar yaşadığını ve bilimsel bir yaklaşım ortaya konulup bu yaklaşımın turizm yatırımcıları ve Libya devletince benimsenmesi sağlamadıkça, turizmin gelişmesinin mümkün olmayacağını anlıyoruz.

Araştırmanın temel sorusunu "Petrol gelirlerinin Libya'da turizm sektörünü destekleme işlevi nedir?" oluşturmaktadır. Bu araştırma probleminde hareketle çalışmanın;

1. Turistik faaliyetlerin geliştirilmesi, milli ekonominin güçlendirilmesi, milli gelirin ve alternatif bir ekonomi kaynağına bağlılık düzeyinin artırılması.
2. Petrolden elde edilen mali gelirlerin, Kuzey Afrika'nın eşsiz bir turist merkezi olarak Libya turizm sektörünün desteklenmesinde, tanıtılması ve teşvik edilmesinde kullanılması gibi sonuçlara yol göstermesi amaçlanmaktadır.

3. LİTERATÜR

Petrolün 1960'da Libya'da ticari boyutlarda keşfinden önce, Uluslararası Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (1960), "Libya'da Ekonomik Kalkınma" başlıklı bir rapor sunmuş ve bu raporda Libya açısından uluslararası turizmin önemine değinilmiştir. Daha sonra gerçekleştirilen "Libya'da Turizm Planlamasına Giriş" başlıklı çalışmada ise, turizm sektörünün yaşadığı birtakım sorunlardan ve özellikle de Kuzey Afrika'daki antik kentlerin öneminden bahsedilmiştir. Kamal (1964) ve Algaziri (1977) "Libya'da Deniz Turizminin Planlanması ve Gelişimi" başlıklı bir çalışma hazırlamış ve plaj, kıyı otelleri ve tatil köyleri ile ilgili planlama ve gelişim üzerinde durmuşlardır. Milli Danışmanlık Merkezi (1981), Milli Turizm İdaresi'nin tavsiyesi ile "Libya'daki turizm imkanları hakkında kapsamlı bir çalışma" ile iki rapor hazırlamışlardır. Bu raporlarda, ülkenin turizm imkanları üzerine yapılan saha araştırmasına da yer verilmiştir (MDM, 1981).

Al-arbi (1983) "Libya'da Etkili Dış Güçler, Ekonomik Kalkınma Ve Bölgesel Eşitsizlikler" konulu bir araştırma gerçekleştirmiş ve bu çalışmada Libya'daki ekonomik kalkınma, ekonominin dış faktörlerle

ilişkisi, bölgesel kalkınma projelerinin dağılımındaki dengesizliklere yer vermişlerdir. Omran (1983), “Libya’da Turizm Ve Kalkınma” konulu araştırmasında Libya’daki uluslararası turizmin ekonomik önemine ve turizm imkanlarına, Tunus ve Fas deneyimleri ışığında değinmiştir. Milli Danışmanlık Merkezi (1991), Milli Turizm İdaresinin tavsiyesiyle Libya’daki turizm imkanları ve bu imkanları geliştirme yolları hakkında çeşitli araştırmalar yürütmüşlerdir. Bu raporlarda, dünyaca ünlü tarihi mekanlara odaklanılmış ancak özellikle de iç bölgelerdekiler olmak üzere birçok turistik alan göz ardı edilmiştir (MDM, 1991). Abomadena (1995), Libya ekonomisinin canlandırılmasında limanların önemi hakkında bir çalışma gerçekleştirmiştir. Milli Danışmanlık Merkezi (1997), “Libya’da Turizm: İmkânlar Ve Kısıtlar” başlıklı çalışmada, mimari ve mühendislik çerçevesinde Libya’daki kalkınma konusuna değinmiştir (MDM, 1997). Makki (1997), Benghazi’de yer alan park ve otellerin, arz talep açısından etkisini incelemiştir. Safieddin (2001), turizmin coğrafi yönüne odaklanarak, yerel ve uluslararası turizmden bahsetmiştir. Saif-Aleslam (2002), Libya ekonomisinde pek çok sektördeki mevcut politikaları eleştirmiş, sürdürülebilirlik sağlamadıklarından ötürü bu mevcut politikaların değiştirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Milli ekonomiyi güçlendirme ve çeşitlendirmede önemli sektörlerden biri olarak turizme odaklanmıştır. 2005 yılında mevzuat ve yönetmelikleri, turizmin yapısını ve mevcut turizm tesislerinin altyapısını, geleneksel sanayi dallarıyla ilişkisini incelemiş ve yayımlamıştır (TGB, 2006). Araştırmasında “Libya’da Turizm Sektörünün Gelişimi”ni incelemiş, turizmin genel gelişme sürecine değinmiş ve bu gelişme sürecine devletin ve özel sektörün katkısından bahsetmiş ve sürdürülebilirliğe de dikkat çekmiştir. Almagerbi (2006), Libya’da turizm sektörüne ilişkin insan kaynakları konusunda bir rapor sunmuş ve bu raporda Libya turizm sektörünün insan kaynakları gelişimi konusunda sıkıntı çektiği sonucuna varılmıştır. Baira (2007), Libya’nın kalkınmasına yönelik kamu politikalarına değinmiş ve devletin birçok önceliklerinden biri olduğunu düşündüğü bir husus olan, yönetimin geliştirilmesi hususuna odaklanmıştır. Libya’da geleneksel el sanatları endüstrilerinin gelişimi önündeki engellere ilişkin tavsiyelerde bulunmuştur. Salem (2008), “Libya’da Çöl Turizmi Unsurları” konulu araştırmasında, çöle ilişkin en önemli unsurlara odaklanmıştır. Ayrıca, turizm alanlarındaki çevresel tahrifat türlerine değinmiş ve antik kentlerin korunması ve bakımına ilişkin bir program önerisinde bulunmuştur. Araştırma kapsamında 2009 yılında, Arap bölgesinde eko-turizmi geliştirme konulu bir bölge çalışmayı gerçekleştirilmiş, kalkınma olanakları belirlenmiş ve Arap turizmi alanlarındaki çevresel risklerin giderilmesine ilişkin tekliflerde bulunulmuştur (IESCO, 2009).

Gelişmiş ülkelerdeki turizm geliştirme stratejisinin özellikle de genel ve kırsal alanlardaki gelişmelere dayalı olduğu ortaya konulmuştur. Bu konuda yürütülen en önemli çalışmalardan biri, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Kurumu (1991, 1992) tarafından gerçekleştirilen, “turizm politikası ve uluslararası turizm” konulu çalışmadır. Turizm, kırsal kesimde refah ve ekonomik kalkınmada bir araç olarak bu çalışmada turizm ve kırsal gelişme, turizm ile tarım arasındaki ilişki aracılığıyla ele alınmıştır. Yalnız tarıma değil, kırsal alanda yürüyüş, kayak, at binme gibi faaliyetlere dayalı kırsal turizmin en güzel örneklerine İspanya, İngiltere ve İrlanda’da da rastlamak mümkündür.

Mag (1999), “Güney Afrika Özelinde Turizm Geliştirme Unsurları” konulu çalışmada, söz konusu iyileştirme sisteminin esas olarak yerel nüfusun bilinçlendirilmesine ve yerli halkın farklı turizm düzeylerine katkıda bulunmalarına, hükümetin çabalarına ve tesislerin oluşumundaki rolüne dayalı olduğunu ifade etmiştir.

Teye (1999), gelişmekte olan ülkelerde turizm planlamasının önemi konusundaki çalışmalar arasında yer alan “Gana’da Turizm Planlamasında Karşılaşılan Güçlükler” konulu çalışmada, bu ülkedeki turizm planlama konusunun oldukça karmaşık ve henüz on beş yıl gibi kısa bir geçmişi olduğuna dikkat çekmiştir. Altyapı ve meta-veri sorunlarının, nüfusun çoğunluğunun kültür ve turizm bilincinin, ayrıca turizmin hem devlete hem de kişilere yönelik ekonomik ve sosyal getirilerine ilişkin farkındalığın düşük oluşunun Gana’nın yaşadığı en önemli sorunlardan bazıları olduğunu belirtmiştir.

Wilkinson (1999), “Karayiplerde Turist Riski” konulu çalışmada, bu ülkeler hakkında istatistiksel veri ve bilgi yokluğuna dikkat çekmiş ve çalışmasını, çevresel ve sosyal anlamda turizm riski açısından öneme sahip Bahama Adalarının turizm profilini net bir şekilde ortaya koyma konusunda yoğunlaştırmıştır.

Xu (1999), “Sosyal Ve Ekonomik Koşulların Çin’in Bazı Bölgelerindeki Yerel Turizme Etkileri” konulu çalışmada, şunları ifade etmiştir: Çin, 1980 yılında yerel turizmde hızlı bir ilerleme kaydetmiş ve yerel turizm, Çin’in bazı bölgelerinde yerel ekonominin kalkındırılmasında önemli bir rol almıştır. Söz konusu bu bölgeler, halkın yerel turizm yoluyla kalkınmaya inandığı ve bu konuda çalışmaya istekli olduğu bölgeler olup özel sektörün ve sosyal hareketlerin de katkısıyla, sürdürülebilir turizm kalkınma politikası ortaya konulmuştur.

Barkin (2001) tarafından “Meksika’da yerel turizmin gelişimi” için yapmış olduğu çalışmada, turizmin dumansız bir sektör olduğuna dikkat çekilerek bu tür sektörlerin reel ekonomide pek çok kişiye istihdam olanağı sağlayabileceği belirtilmiş, ayrıca, Meksika hükümetinin dünya turizmine önem verdiği ve onu en önemli ekonomik faaliyetlerinden biri olarak değerlendirdiği ifade edilmiştir.

Bu konuda yayımlanmış birçok kitap, makale ve mesaj bulunmaktadır. Bu katkılardan biri de Ruby (1987) tarafından yapılmış olup “turizm planlaması” konuludur. Burada yazar, özellikle de kişi başına düşen milli gelirin düşük olduğu, üretim ve hammadde ihracatı yapan gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm dünya ülkelerinde turizmin gelişiminin ne kadar önemli olduğuna değinmiştir. Yatırım çekecek projelerin ortaya konulmasının ve yine başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere turizmin, geleneksel tarım ekonomisine bağımlılıktan kurtulmaya yönelik alternatiflerin geliştirilmesi ve ekonomik kalkınmanın sağlanması konusunda önemli bir araç olarak görülmesi gerektiğini belirterek, Meksika, Türkiye ve Mısır gibi ülkelerin deneyimlerinden örnekler göstermiştir.

Almhirat (1995)’in “Lut Gölü’nün Doğu Kıyısında Turizmin Gelişimi” konulu çalışmasında, Lut Gölü’nün doğu kıyısına ilişkin turizm unsurlarının belirlenmesi, doğal ve beceri faktörler arasındaki etkileşimin ortaya konulması ve bölgedeki turist trafiğinin gelişmesinin önündeki en önemli engellerin incelenmesini amaçlamıştır. Bu doğrultuda, Lut Gölü’nün doğu kıyısındaki turizmin geliştirilmesi hakkında görüşlerin ortaya konulabilmesi için turistlerin sosyal ve ekonomik unsurlara ilişkin görüşlerine önem verilmiştir. Çalışmanın en önemli bulgularından bazıları; bölgedeki turizm hizmetlerinin yokluğundan, temizliğin düşük seviyede oluşundan ve kıyı boyunca trafik probleminin söz konusu olmasından ötürü turistlerin bölgede en fazla dört saat kadar vakit geçirebildikleri olmuştur. Çalışmada bu doğrultuda birçok öneri geliştirmiştir. Bunların içinde en önemlileri; turistik hizmetlerin tamamlanması, konaklama tesisleri, rekreasyon ve dinlenme alanlarının oluşturulması, bölgede hijyene önem verilmesi ve turizm danışma ofislerinin kurulması gereklilikleridir.

Turizm potansiyeline ilişkin yapılan katkılardan bir diğeri, Sadah (2000) tarafından gerçekleştirilen, turizm felsefesine, turizmin ve turizm unsurlarının türlerine ve önemine dayalı “Turizm Eğitimi” konulu çalışması olup Arap Körfezi ülkelerinde turizm ve turizmin evrimi, turizm alanında nelerin gerçekleştirildiği gibi konular üzerine odaklanmıştır.

Yazar ayrıca, Körfez turizminin olumlu yanlarına, Körfez ülkelerinin turizm alanında zayıf kalmasına yol açan faktörlere, turizmin unsurlarına, doğal ve beşeri çevre çerçevesinde turistik cazibe bölgelerine değinmiş ve turizm için bir gelecek vizyonu oluşturulması gerektiğini ifade ederek çalışmasını noktalamıştır.

Abu Smagh (2004), “Ürdün’ün Turizm Gelişimine İlişkin Deneyimi” konulu çalışmasında, turizm alanının Ürdün’ün en önemli ekonomi alanlarından biri olduğuna dikkat çekmiştir. Ürdün’ün Petra ve Lut Gölü bölgesindeki yaklaşık 27000 turist alanıyla bir turizm cenneti olduğundan bahsetmiş, Ürdün’deki turizm ürününe ilişkin evrakları inceleyerek son yıllarda ev, şirket ve diğer yatırımlarını 500 \$ değerinde nasıl gerçekleştirdiğine değinmiştir. Ayrıca Ürdün’ün turizm çalışmaları, pazarlama ve Milli Turizm Konseyi yoluyla turizm alanında gelişimin sağlanmasına, turistlerden elde edilen gelirin arttırılmasına, milli gelirin etkinliğinin geliştirilmesinde turizm sektöründen faydalanılmasına, altyapının geliştirilmesine, turizmin pazarlama ve tanıtımına önem verdiğiinden bahsetmiştir.

Yapılan önceki çalışmalardan elde edilen bilgiler ışığında, turizmin genel gelişimi kapsamına giren birçok konu olduğu görülmüş ve Libya özelinde, gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve ekonominin desteklenmesi konusunda turizmin rolü ele alınmıştır.

Libya’nın ekonomisi esas olarak petrol ve doğal gaz gelirlerine bağlı olup büyük oranda da devlet yönetimi ve denetimi altındadır. Turizm sektörü geçmişte Libya’da ihmal edilen sektörlerden biridir ve ulusal ekonomiye katkısı çok az olmuştur. 2009 yılında turizm sektörünün GSYH’ya katkısı %0.4’ten daha azdır. 2001 yılında Libya’nın GSYİH’inin yaklaşık %35,7’si petrol ve gaz sektörlerinden elde edilmiştir. Ayrıca petrol sektörü, ülkenin nakit para gelirinin %90’ından fazlasını üretmektedir (DTÖ, 2000). Devlet yetkilileri, milli ekonominin geliştirilmesi için derhal petrol dışında diğer ekonomi kaynaklarına yönelmek gerektiğinin altını çizmişlerdir. Bu doğrultuda turizm, ülkenin GSYİH oranına büyük bir katkıda bulunabilecek bir sektör olarak ortaya çıkarılmıştır. Turizm özellikle yatırım imkânı sağlayarak ve istihdam yaratarak ekonomik kalkınmayı desteklemektedir. Ayrıca, ülkeler arasında gerçekleşen alışverişlerle bir ortaklık ve hoşgörü ortamının oluşmasına da katkıda bulunmaktadır.

1992-2001 yılları arasındaki BM yaptırımlarında uygulanan hava yoluyla Libya’ya ve Libya’dan diğer ülkelere ulaşımı yasaklayarak yalnız kara veya deniz yoluyla sınırlandıran ambargoya rağmen, turizm hala

ülkenin en hızlı gelişen sektörlerinden biridir. Ayrıca turizm, petrol ihracatından sonra ülkeye döviz çeken temel sektör olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu bağlamda turizmle ilgili çeşitli hizmet alanları ortaya çıkmıştır. Libya'ya gelen turist sayısındaki artış esas olarak, ülkenin dünyanın en iyi muhafaza edilmiş Roma dönemi kalıntılarını ev sahipliği yapıyor oluşundan ve macerasever Avrupalılar için egzotik bir tatil noktası olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Uluslararası turizmin milli ekonomi üzerindeki etkisinin belirlenmesi açısından otellere yapılan harcamalar, uçuşlar, kafe veya restoranlarda yenen yemekler gibi önemli unsurların da dikkate alınarak incelenmesi gerekmektedir.

Table (1): Temel Ekonomik Göstergeler (2016)

	2014	2015	2016
Reel GDP Büyümesi (%)	-24.0	-10.2	22.2
Turizm Geliri (%)	2.8	1.8	2.1

Turizmin geliştirilmesi, bir ülkenin milli ekonomisi ve sosyal refahının geliştirilmesinde uygun bir yaklaşım olarak görülmektedir. Turizm, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerden bazıları için oldukça önemli hale gelmiştir. Turizm etkinliklerine katılan nüfus sayısı her yıl artmakta olup turizm sektörü, ekonominin en dinamik ve hızlı gelişme gösteren alanlarından biri haline gelmiştir. Turizm Libya'nın da en hızlı büyüyen sektörüdür.

Libya'da turizm, petrol sanayinin ardından dış para kaynaklarını çekmede ikinci önemli araç olarak görülmektedir. Ancak gelişmiş ülkelere kıyasla Libya gibi gelişmekte olan ülkeler, gıda, kalkınma malzemeleri ve ürünlerinin ithalatına daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar. Bu sebeple, yerli ekonomi piyasasından önemli sızıntılar meydana gelmektedir. Bunun önüne geçebilmek için, ülkeler, ithalat faaliyetlerini kısip kendi içlerinde üretimde yaparak daha az dışa bağımlı hale gelmeye gayret göstermelidirler. Mali gücünü esas olarak petrol ve gaz sanayinden alan Libya için, ekonomik kalkınma son derece önemli olup turizm bu yolda en iyi seçenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürdürülebilir gelişmeye dayalı işbirliklerine yönelerek bu konuda başarılı olunabileceği düşünülmektedir. Bu sayede, sızıntı sorunu giderilecek, Libyalılar için turizmden elde edilen faydalar arttırılacak ve ekonomik kalkınma sağlanacaktır.

Bölgenin kalkınmasının önündeki en büyük engeli oluşturan çeşitli güçlükler rağmen, turizmin, ülkenin en hızlı büyüyen sektörü olduğunu söylemek mümkündür. Havayolu taşımacılığı üzerindeki ambargonun kaldırılmasıyla birlikte olumlu gelişmeler kaydedilmeye başlanmış ve Almanya, Fransa, İtalya, İspanya ve İsviçre gibi ülkelerden Avrupalı turist sayısında artış görülmüştür.

Yalnızca restoran ve otel işletmelerine dayalı olan turizmin milli ekonomiye olan katkısı belirgin ve güçlü değildir. Turizm gelirlerinin yalnızca küçük bir bölümü otel ve restoranlardan gelmektedir. Bu nedenle, turizmin ekonomik etkisi hakkında belirgin, özel, kapsamlı ve homojen bir veri tabanı oluşturma gerekliliği vardır. Çalışmada Libya ekonomisinin kalkındırılması için alternatif bir gelir kaynağı olan turizm sektörüne ilişkin imkanların geliştirilmesi konusu üzerinde durulmuştur.

4. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu araştırma için analiz edilmek üzere yarı-yapılandırılmış soru formu yöntemiyle veriler toplanmıştır. Araştırma sorularının yanı sıra çerçeve araştırma soruları da yer almış, temel bilgilere odaklanılmış, veriler toplanarak ayrıştırılmış ve son olarak da elde edilen bilgilerle araştırma konusunda oluşturulan sorulara cevap aranmıştır. Araştırmanın amacı, Libya ekonomisi için turizm sektörünün önemi hakkında daha detaylı bilgi edinmek veya konunun önemini ortaya koymaktır. Elde edilen bilgiler, araştırmacıların bakış açıları ve ifadelerine dayalı olarak şekillenmiştir. Seçilen strateji, araştırma konusuna, amaca ve yapılan incelemenin mantığına dayalı olarak nitel araştırmadır. Nitel araştırma, bilginin rakamlarla ifade edilmediği gözlemsel araştırmadır (Punch 2009, 3). Tam anlamıyla bir nitel araştırma, sosyal gerçekliğin nasıl anlaşıldığını, nasıl yaklaşıldığını, kavramsallaştırıldığını, ne tür plan ve stratejilerin ortaya konulduğunu ve rakamsal olmayan bilginin nasıl elde edildiğini içermektedir. Niteliksel araştırma, akıl yürütme, strateji ve bilgi açısından oldukça esnek bir yaklaşımdır (Punch 2009, 3-4). Bu araştırmadaki bilgiler, eşgüdümlü tartışma ve bireysel araştırmayı içeren nitel araştırma yöntemi kullanılarak elde edilmiştir.

Bu çalışmanın yöntem yaklaşımı çıkarıma dayalı yaklaşım olup, geniş kuramsal temelde turizm sektörü aktörleriyle yapılan görüşmelerle yürütülmüştür. Bir nitel araştırma yapılırken çeşitli bilgi toplama yöntemlerinden kullanılabilir. Nitel bilginin toplanmasında kullanılan en temel araçlar görüşme, algı ve rapor incelemesidir. Bu araçlar içinde en uygunu ise görüşmedir. Bu tanımlayıcı bilgilere bağlı olarak bu araştırmada kullanılan örnek, Libya'nın doğusundaki Green Mountain Bölgesinde yer alan Albyada, Cyrene ve Sousse kentleridir. Bu bölge, Libya'nın en büyük ve en fazla turist çeken bölgelerinden biri olup kamu ve

özel kuruluşlarca işletilen toplam 12 adet oteli mevcuttur. Bunun yanı sıra, yine kamu ve özel sektör kuruluşlarınca işletilen 10 adet tatil köyü, doğa koruma alanı, havaalanı, balıkçılık limanı ve birkaç fabrika ve şirket de bölge sınırları içinde mevcuttur. Çalışma, 350.000 civarında kişiye ev sahipliği eden yaklaşık 230 kilometrekarelik bir alanda gerçekleştirilecektir.

Çalışma kapsamında Libya devleti turizm yetkilileri Turizm Bakanlığı memurlarından alınan bilgilerin yanı sıra bazı şirket sahipleri, otel müdürleri ve medya yetkilileri, halktan seçilmiş kişiler olmak üzere aşağıda belirtilen beş grup ile görüşme yapılmıştır:

1. Turizm sektöründe çalışanlar.
2. Turizm ile ilgilenen yerel kişiler.
3. Finansal kuruluşlarda çalışanlar.
4. Gazeteciler.
5. Ticaret odasında çalışanlar.

Görüşme Soruları (Temalar)

1. Libya petrol sektörünün turizmin desteklenmesindeki rolü nedir?
2. Libya'da uluslararası turizm sektörünün gelişmesinin, ülkenin petrol ihracatına olan bağımlılığını azaltacağını düşünüyor musunuz?
3. Libya hükümetinin turizmin geliştirilmesine yönelik oluşturduğu planların yeterli olacağını ve turizm sektörüne güçlü bir katkı sağlayacağını düşünüyor musunuz?
4. Sizce Libya hükümetinin turizm sektörüne verdiği mali destek, turizmin petrol piyasasına bir alternatif olarak karşımıza çıkması için yeterli midir?
5. Turist sayısının giderek artmasıyla birlikte, bölge sakinlerinin yaşam standartlarının yükseleceğini düşünüyor musunuz?
6. Libya'nın şu anki turizm potansiyelini nasıl görüyorsunuz, sizce bu potansiyel, Libya'nın Kuzey Afrika'da bir turistik cazibe bölgesi haline gelmesi için yeterli midir?
7. Genel olarak turizmin gelişimini ve turizmin gelecekte Libya ekonomisi üzerinde yapacağı etkiyi nasıl değerlendiriyorsunuz?

4. BULGULAR

Araştırmacı, turizm sektörü çalışanları, turizm ile ilgilenen bölge sakinleri, finans kuruluşu, medya (gazeteci vs) ve ticaret odası yetkilileri ile görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşülen kişilerin yaşları 28-65 arası değişmektedir. Turizm sektörü çalışanları ve bölge sakinleri, Libya'nın doğusunda turizmin ekonomik etkisi hakkında bilgi edinmek için kullanılabilecek en etkili katılımcılardır. Çalışanlar, turizmin Libya ekonomisi üzerindeki etkisi hakkında genel bilgi verirken, bölge sakinleri de turizmin kendi yaşamları üzerinde gösterdiği etkiden bahsetmişlerdir. Diğer katılımcılar ise kendi perspektiflerinden soruları değerlendirmişlerdir.

Tema 1. Libya'nın temel ekonomik varlığı olan petrol sektörünün, ülkenin turizm projelerini desteklemedeki rolü nedir?

Gruplar	Görüşler
Turizm sektörü çalışanları	Katılımcıların büyük çoğunluğu, petrol sektörünün alternatif bir ekonomik etkinlik olarak turizm sektörüne yeterli desteği vermediğini ifade etmişlerdir. <ul style="list-style-type: none"> • Libya turizm sektörünün zayıflığı ve petrol ihracatının bu sektöre yeterince katkı sağlamadığı vurgulanmıştır. Altyapı yetersizlikleri nedeniyle turistlere sunulan temel hizmetler kalitesizdir. • Petrol ihracatından elde edilen gelirlerin turizm sektörüne yönlendirilmesi konusunda hükümetin de görevini gereği gibi yerine getirmedeğini düşünülmektedir. • Siyasi otorite zayıftır. Devlet, turizm sektörüne yeterli önemi ve desteği vermediği için sektörden elde edilen gelir azdır.
2: Turizm ile ilgilenen yerel halk	<ul style="list-style-type: none"> • Devletin ihracatının %95'ini petrolden, petrol sektörünün turizme olan desteğinin son derece önemli olduğunu belirtmiştir. Bu açıdan petrol, Libya'nın tüm sektörlerinin temel destekçisi konumundadır. • Libya'daki petrol varlığı, devletin, varlığı tamamen petrole dayalı olan Libya'daki diğer tüm sektörleri göz ardı etmesine yol açmıştır. • Petrol ülke ekonomisinin %95'ini oluşturduğundan diğer tüm sektörlerin ikinci plana atıldığını ve geri kalan %5'i oluşturduğunu ifade edilmiştir. Günümüzde petrol fiyatlarında görülen düşüş ve ülke ihracatının 2001 yılında günde bir buçuk milyondan 600,000 varile kadar düşmesiyle birlikte tam bir ekonomik felaket yaşanmıştır. Ekonominin farklı alanlarına yatırım yaparak petrole alternatif bir gelir kaynağı bulma gerekliliği doğmuş olsa da, devlet bu konuya yeterince önem vermediğinden ötürü günümüzdeki kötü durumla karşı karşıya kalmıştır.

Finans kurulları yetkilileri	<ul style="list-style-type: none"> • Petrol sektörünün Libya ekonomisinin belkemiği olduğunu, ancak altyapının iyileştirilmesi ve alternatif mali kaynaklar yaratılarak düşük petrol fiyatlarının ya da gelecekte petrole alternatif enerji kaynaklarının ortaya çıkmasının yaratacağı sıkıntılarla başa çıkılmasına yönelik olarak kullanılmadığını söylemiştir. • Petrolden elde edilen gelirin yine petrol sektörünün desteklenmesine, temel gıda malzemelerinin teminine, yabancı yatırımlara ve farklı sektörlerdeki çalışanların maaşlarına gittiğini belirtmiştir. Ancak bu gelir, Libya'nın ihtiyaçlarının gerçekten karşılanmasını sağlayacak doğru bir şekilde kullanılmadığı konusunda şüpheler vardır. • Halihazırda petrol sektörünün turizme katkısı yoktur. Dünyada düşük seyreden petrol fiyatları ve Libya'daki mevcut durum sebebiyle ülke sıkıntı içerisinde. Bununla birlikte, yakın gelecekte petrol sektörünün turizm gibi diğer sektörlerle de katkıda bulunabileceği söylenebilir.
Medya yetkilileri	<ul style="list-style-type: none"> • Şubat 2011 ihtilalinden önce petrol sektörünün turizmi desteklediğini ancak günümüzde bunun söz konusu olmadığı; 2005-2010 yılları arasında turizm faaliyetleri ve turizme destek açısından son derece verimli yıllar olduğunu ancak günümüzde devletin kaynak eksikliği sorunu yaşadığını ve ülkenin tüm sektörlerle desteğinin son derece az olduğu söylenmiştir. Günümüzde ise Libya'nın petrol üretiminde ve beraberinde dünya petrol fiyatlarında yaşanan düşüş, sağlık ve eğitim gibi diğer önemli sektörlerle odaklanması nedeniyle ötürü sıkıntılar yaşandığı diel getirilmiştir.
S: Ticaret odası yetkilileri	<p>Katılımcıların büyük çoğunluğu, petrol sektörünün turizmi destekleyerek alternatif bir gelir kaynağı yaratma konusunda uygun yatırımları gerçekleştirmediği görüşündedir.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Petrolün Libya ekonomisinin ana arteri olduğunu, ancak bu sektörden elde edilen gelirin genellikle sağlık, ulaşım gibi sektörlerin gelişimine harcadığını belirtmiştir. Bunlar, altyapıya yönelik iyileştirmeler olup turizme dolaylı bir katkı olmakla beraber, turizmin doğrudan desteklenmesine yönelik herhangi bir girişim ortada yoktur. • Petrolden elde edilen gelirlerin çalışan maaşlarına, gıda, ilaç ve yakıt gibi harcamalara gittiğini ifade edilmiştir. Paranın artan kısmı kalkındırma projelerine gidiyor olsa da, turizm projelerinin buradan aldığı pay son derece kısıtlıdır. • Devletin turizm sektörüne önem vermediği, turizm sektörü yatırımlarını teşvik edilmediği ifade edilmiştir.

Tema 2. Turizm sektörünün gelişmesi, milli ekonominin geliştirilmesine ve petrol ihracatına olan bağımlılığın azaltılmasına yardımcı olabilecek midir?

Gruplar	Görüşler
Turizm sektörü çalışanları	<ul style="list-style-type: none"> • Devletin turizm sektörüne yeterince yatırım yapmadığı, ayrıca, turistik cazibe bölgelerinin bakımsız olduğunu ifade edilmiştir. • Ayrıca, turizm sektörünün bilimsel açıdan da desteklenmesiyle, milli ekonominin güçlü ve etkili kılınmasında katkıda bulunacağı düşünülmektedir. • Libya devletinin turizm sektörü için doğru yöntemi kullanmadığını düşünülmektedir. Ayrıca Libya hükümetinin, ülkenin turizm kaynaklarına uygun şekilde yatırım yapmadığını, turistik ve arkeolojik bölgelerde altyapı eksikliklerinin olduğunu belirtmiştir. Turizmin kalkınması halinde sektörler arası rekabet oluşacağını ve Libya ekonomisinin iyileşebileceği ifade edilmiştir. • Turizmin kısa vadede petrol sektörünün yerine geçebileceğini düşünülmektedir. Libya'da turizmin gelişmesi için en az 10 yıl gibi bir süreye ihtiyaç olduğu ve bu süre içinde büyük bir emek ve para harcanması gerektiği ancak bu sayede Libya ekonomisinin gelişimine katkıda bulunabileceğinin altı çizilmiştir.
2: Turizm ile ilgilenen yerel halk	<ul style="list-style-type: none"> • Türkiye, Fas ve Mısır'da turizmin gelişimi örnek olarak gösterilmiştir. • Hükümetin turizm sektörü için gereken desteği sağlayıp, altyapının geliştirilmesine odaklanıp, petrolden elde edilen geliri turizmin kalkındırılmasında kullandığı takdirde, turizm sektörü Libya ekonomisinin önemli bir destekçisi ve Libya halkının refahının artırılmasında önemli bir araç olarak ortaya çıkacaktır. • Turizm sektörü planlama ve uygulama süreçleri uygun şekilde desteklediği, Libya'nın potansiyelinin uluslararası platformlarda tanıtıldığı, özel sektöre ve işletmelere teminat verildiği takdirde bu sektörden %50 oranında katkı elde edilebileceği ancak ülkenin içinde bulunduğu yolsuzluk, idari ve karar mekanizmalarındaki bozukluk, ayrıca devletin yalnızca petrol sektörüne odaklanmasından ötürü Libya turizm sektörü bir çöküş içerisinde olduğu yönünde görüş bildirilmiştir.
Finans kurulları yetkilileri	<ul style="list-style-type: none"> • Libya devleti turizmin gelişimine odaklandığı ve turistlerin ihtiyaçlarını karşıladığı takdirde, turizm sektörünün yakın bir gelecekte Libya'nın temel gelir kaynağı olabilecektir. • Turizm sektörünün işletme malzemeleri ve bakım şirketlerine gereksinim duymayan avantajlı ve çok önemli bir sektör olduğu belirtilmiştir. Turizm sektörü geliştiği takdirde, kısa süre içinde milli gelir üzerindeki etkisi görülecektir. • Turizmin geliştiği takdirde İngiltere, Türkiye ve Fas örneklerinde olduğu gibi ülke ekonomisine önemli katkısı olacağı ifade edilmiştir. Bu katkı için turizmde gelişmiş ülkelerin deneyimlerinden faydalanılabileceğine dikkat çekilmiştir.

Medya yetkilileri (gazeteci vs)	<ul style="list-style-type: none"> Güvenlik ve altyapının geliştirilmesinin şarttır. Mevcut dönemde Libya'da turizmin neredeyse hiçbir gelişim göstermediğinin altı çizilmiştir. Turizm sektörü desteklendiği takdirde milli ekonominin kalkınmasında önemli bir rol oynayacağını vurgulanmıştır. Birtakım yatırım haricinde Libya'da turizm gelişiminin uzun süredir durağan bir dönemde olduğu ifade edilmiştir. Turizmin desteklenmesi ve teşvik edilmesi halinde, ekonomi üzerinde önemli rol oynayacağı ve Libya için de önemli bir gelir kaynağı haline geleceği açıklanmıştır.
Ticaret odası yetkilileri	<ul style="list-style-type: none"> Siyasi istikrar ve güvenlik açığı nedeniyle mevcut koşullar altında turizmin ekonomi açısından bir alternatif oluşturabileceğine ya da ülkenin temel gelir kaynağı haline gelebileceğine inanılmadığı, bununla birlikte, gerekli plan ve stratejiler uygulamaya konulduğu takdirde 10-15 yıllık bir süre içerisinde turizmin parlak çağını yaşayabileceği görüşü ifade edilmiştir. Altyapı projelerinin gerçekleştirilmesi, uygun plan ve çözümlerin uygulamaya konması halinde turizmin, ülke ekonomisine katkıda bulunma ve gelir düzeyini yükseltme açısından oldukça güçlü ve etkili bir unsur olabileceğini belirtilmiştir. Mevcut şartlar altında turizmin, ülke ekonomisinin geleceğine katkı yapabileceğini düşünmediğini ifade edilmiştir. Bunun sebebi, turizm sektörünün siyasi ve ekonomik istikrar ve güven ortamına, ayrıca gelişmiş altyapı ve bankacılık sistemlerine ihtiyaç duymasındır. Libya şu anda bu özelliklerden yoksundur ancak gelecekte bu olumsuz durumların düzeltilmesi ile mevcut durum düzeltilebilir.

Tema 3. Libya hükümetinin turizm sektörünü desteklemeye yönelik oluşturduğu plan ve stratejiler yeterli midir?

Gruplar	Görüşler
Turizm sektörü çalışanları	<ul style="list-style-type: none"> Oluşturulan plan ve stratejiler yeterli olabilir, esas sorun uygulamadadır. Libya devletinin denetim ve takip süreçlerindeki zayıflığından ötürü, küçük ve orta ölçekli turizm projelerinin birçoğu ya sonlandırılmış ya da planlandığı gibi uygulanmamıştır. Ayrıca Libya devletinin özel sektörü yeterince desteklememesi de karmaşıklığa ve turistik alanların verimli bir şekilde düzenlenememesine yol açmaktadır. Plan ve stratejilerin yeterli olmakla birlikte uygulamada her zaman sorunlar yaşanmaktadır. Bunun yanı sıra, devletin takip ve kontrol mekanizmaları da son derece kötüdür. Libya devletinin özel sektöre yeterli desteği sunmaması da, turizm sektöründeki ilerlemenin önünde bir engeldir. Çok sayıda plan ve strateji geliştirilmiştir. Bununla birlikte, söz konusu plan ve stratejilerin çoğu uygulamaya konmamaktadır. Ayrıca gelişmiş ülkelerin turizm yetkililerinden ve uygulamalarından edindikleri deneyimlerinden faydalanılabileceği görüşü bildirilmiştir.
Turizm ile ilgilenen yerel halk	<ul style="list-style-type: none"> Turizm konusunda kalkınmış ülkelerden gerekli yaklaşımlar örnek alınabilir. Asıl sorun, bu plan ve politikaların sağlam bir şekilde uygulanmasıdır. Her yıl çeşitli algıların, plan ve politikaların geliştirildiğini, ancak devletin bunların yalnızca %1'ini uygulamaya koyduğu belirtilmiştir. Libya devletinin geliştirmiş olduğu plan ve çalışmaların gayet yeterli olduğunu ve dünyanın neresinde olursa olsun turizmi kalkındırmaya yeteceğini, her zaman için sorunun uygulama sürecinde yattığı ifade edilmiştir. Geliştirilen planların turizmi kalkındırmaya yeterli olacağını ancak sorunun uygulamada olduğunu söylenmiştir. Turistik yerleri ziyaret ettiğinizde, temellerin yıllardır atılmış olduğunu, ancak sonrasında hiçbir uygulamanın gelmediğini görüyorsunuz. İşte bizim sorunumuz da bu denmiştir.
Finans kurumları yetkilileri	<ul style="list-style-type: none"> Libya hükümetinin geliştirmiş olduğu planlar turizm için yeterli değildir. Yalnızca büyük şehirlere odaklanarak daha küçük, kırsal ve arkeolojik alanların göz ardı edilmesi yanlış bir uygulamadır. Libya hükümetinin turizm sektörünü geliştirmek üzere geliştirdiği plan ve politikaların istenen amaç için yeterli olmadığı görüşündedir. Libya'da yürütülen hükümet destekli projelerin birçoğu büyük şehirlerdeki. Küçük ve kırsal bölgeler devletten yeterince alaka görmemektedir. Bu bölgelerde yalnızca birtakım yatırımcıların küçük ölçekli bazı projeleri vardır. Libya devletinin esasen yaşamın hiçbir alanında bir planlaması olmadığı düşünülmektedir. Libya'da yetkililer yalnızca sorun ortaya çıktığında faaliyete geçmektedirler, geleceğe ve gelecek nesillere ilişkin bir planlama söz konusu değildir. Örneğin Libya'nın petrol konusunda çektiği sıkıntı nedeniyle fakir bir ülke haline gelmesi ve yalnızca dışarıdan aldığı yardımlarla geçinir hale gelmesi kaçınılmazdır. Bizim petrol dışı da oldukça büyük bir zenginliğimiz var, ama planlama ve uygulama konusunda sorun var denmiştir.
Medya yetkilileri (gazeteci vs)	<ul style="list-style-type: none"> Güvenlik ve altyapının geliştirilmesi şarttır. İçinde bulunduğumuz şu dönemde Libya'da turizmin neredeyse hiçbir gelişim göstermediğinin altı çizilmiştir. Turizm sektörü desteklendiği takdirde milli ekonominin kalkınmasında önemli bir rol oynayacağını vurgulanmıştır. Birtakım yatırım haricinde Libya'da turizm gelişiminin uzun süredir durmuş olduğunu ifade edilmiştir. Turizmin desteklenmesi ve teşvik edilmesi halinde, ekonomi üzerinde önemli rol oynayacağı ve Libya için de önemli bir gelir kaynağı haline geleceği açıklanmıştır.

Ticaret odası yetkilileri	<ul style="list-style-type: none"> • Daha önceden gerçekleştirilen plan ve stratejilerin, diğer turizm piyasalarıyla rekabet etme konusunda yeterli olmadığı ifade edilmiştir. Bu plan ve stratejilerin yalnızca %10'unun uygulamaya konulabildiğinin, ardından her şeyin askıya alındığının altı çizilmiştir. • Söz konusu tek sorunun plan ve politikaların oluşturulması değil, oluşturulan bu plan ve politikaların uygulamaya konması olduğunu ifade edilmiştir. Güvenlik konusundaki eksiklikler, mali ve idari yolsuzluklar nedeniyle projelerin birçoğunun durduğuna dikkat çekilmiştir. • 4 yıl önce 21 maddelik bir turizm planının oldukça iyi bir şekilde uygulandığından bahsedilmiştir. Ancak günümüzde, plan ve stratejilerin oluşturulması değil ancak uygulanmasında sorunlar olduğunu belirtilmiştir. Bunun sebebi, ortaya çıkan güvenlik sorunu nedeniyle birçok uluslararası şirketin ülkeyi terk etmeleri, kaos ortamının ülkeye hakim hale gelmesidir.
----------------------------------	---

Tema 4. Libya hükümetinin turizm sektörüne sağladığı mali destek ve bu desteğin, turizm sektörünün Libya ekonomisi için petrole alternatif bir kaynak olarak ortaya çıkması için yeterli midir?

Gruplar	Görüşler
Turizm sektörü çalışanları	<ul style="list-style-type: none"> • Libya hükümetinin turizm sektörüne mali desteği son derece azdır. 2014 yılında bu destek yaklaşık 1 milyar dolar iken, 2015 ve 2016 yıllarında ülkede baş gösteren güvenlik sorunları nedeniyle bu rakam 100 milyon doları ancak bulmuştur. Libya hükümeti turizme çok az destek verdiği sürece, Libya yakın vadede Kuzey Afrika'nın önemli bir turistik bölgesi olamayacaktır. • Libya'da turizmin diğer sektörlerle kıyasla daha geç gelişmesinin temel sebeplerinden biri hükümetinin turizm sektörüne yaptığı katkının sınırlı oluşuyla ilgilidir. Ayrıca Libya hükümeti, turizm sektörüne yeterince önem vermemektedir. Onlara göre turizm Libya ekonomisi için öncelikli değildir. Ülkede petrol varlığı devam ettiği müddetçe de turizm sektörü göz ardı edilmeye devam edecektir. • Devletin turizm sektörüne bütçe ayırmadığını, ülke gelirinin çoğunun devlet bütçesi olarak kullanıldığını, geri kalanın da ülkenin temel kaynağı olan petrol sektörünün kalkındırılmasında kullanıldığını ifade edilmiştir.
Turizm ile ilgilenen yerel halk	<ul style="list-style-type: none"> • Libya hükümetinin turizm sektörüne ayırdığı bütçenin diğer sektörlerle kıyasla son derece azdır. Bunun sebebi, Libya hükümetinin turizme önem vermemesi ve yalnızca petrol sektörüne odaklanmış olmasıdır. • Turizm sektörünün Libya hükümetinin desteğine çok fazla ihtiyaç duymadığı görüşündedir. Bununla birlikte, yabancı yatırımcıların bu konuya yatırım yapmaları teşvik edildiği, ülkede emniyet ve güvenlik sağlandığı takdirde turizm sektörüne ve genel anlamda Libya ekonomisine katkıda bulunmuş olacaktır. • Ülkenin iki yıldan uzun süredir içinde bulunduğu durum nedeniyle şu anda mali desteğin söz konusu olmadığı ifade edilmiştir. Mevcut koşullar altında Libya turizminin geleceği hakkında herhangi bir tahminde bulunmak mümkün değildir.
Finans kurulları yetkilileri	<ul style="list-style-type: none"> • Libya hükümeti, güvenlik planlamaları ve mali destek güvencesi, sektörün kalkındırılması ve altyapının iyileştirilmesi gibi konularda turizm sektörüne hiç önem vermemektedir. • Turizmin Libya'da ihmal edilen bir sektör olduğu, Libya devletinin turizm sektörüne mali destek, plan ve politikalar bağlamında önem vermediği görüşündedir. Bunların yanı sıra, turizme yatırım yapacak özel sektör yatırımcıları için de şartlar oldukça zordur. • Libya'nın sınırlı kaynak ve zayıf ihracatı gibi sorunları vardır. Devlet turizm sektörüne daha çok önem verirse bu sorunların üstesinden gelinebilecektir. Bunun için devlet turizme odaklanmalı, bu konuda gelişmiş ülkelerin deneyimlerinden faydalanmalıdır.
Medya yetkilileri (gazeteci vs)	<ul style="list-style-type: none"> • Turizmin geliştirilmesine yönelik plan ve stratejiler yetersizdir. Turizm sektörünün iyileştirilebilmesi için uluslararası turizm danışmanlarından destek alınması gerekmektedir. • Önceki yıllarda yapılan çalışmalar 2011 yılından sonra yok olmaya yüz tutmuştur. • Libya hükümetinin, petrol ihracatı dışında herhangi bir stratejisi olmadığından, yalnızca petrolden gelirlerine odaklanılmıştır. Ülkedeki kaos ortamı nedeniyle diğer sektörlerden, örneğin su ve elektrik sektörlerinden elde edilen gelirin son derece az olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca su ve elektrik ihtiyacının karşılanması için Libya devletinin ciddi paralar ödemek zorunda kaldığı ve bunun da turizmin projelerine aktarılacak muhtemel desteği engellediği ifade edilmiştir.
Ticaret odası yetkilileri	<ul style="list-style-type: none"> • Ülke halihazırda gıda ve ilaç gibi temel ihtiyaçları dahi karşılamakta güçlük çekmektedir. Bu nedenle turizm sektörünü destekleyecek mali kaynak yoktur. BM Güvenlik Konseyi Kararıyla (1972-1973) yurtdışı Libya varlıklarının dondurulması, petrol fiyatlarında görülen düşüş ve ülkenin petrol üretiminin azalmasıyla birlikte ülke daha da sıkıntılı bir sürece girmiştir. • Hükümetin mali desteğinin yetersiz olduğundan, devletin yalnızca petrol sektörüne ve bu sektörün nasıl geliştirilebileceğine odaklandığından bahsedilmiştir. • Devlet kaynaklarının yetersizliği nedeniyle şu anda hükümet desteğinin oldukça sınırlı olduğunu belirtilmiştir. Devlet, turizm çalışanlarına ve yatırımcılarına arzu ettikleri düzeyde destek sağlayamamaktadır.

Tema 5. Libya'daki turistik bölgelere gelen ziyaretçi sayısı ve bunun, söz konusu bölge sakinlerinin yaşam standartlarının iyileşmesinde etkisi var mıdır?

Gruplar	Görüşler
Turizm sektörü çalışanları	<ul style="list-style-type: none"> Libya'daki turistik alanlara turistlerin veya yakın bölge ziyaretçilerinin gelmesiyle birlikte caddelerin ve ticari faaliyetlerin canlandığı belirtilmiştir. Ayrıca, Libya'daki turistik bölge sakinleri için pek çok geçici iş fırsatı da doğmaktadır. Örneğin araç kiralama, emlak, çeviri bürosu, bölge harita ve resimleri satışları, el işçiliği ürünleri satışları ve hediyelik eşya satışları ticarete canlılık getirmektedir. Bölgede turistlerin olduğu dönemde ekonomik faaliyetin de önemli oranda arttığına dikkat çekilmiştir. Kıyı, çöl ya da dağ olsun, turistik alanlarda turistlerin yoğun olarak bulunduğu dönemlerde ekonomik faaliyetin normalin üzerinde seyrettiği ifade edilmiştir. Ancak bu bölgelerdeki hizmetler sınırlı olduğundan, turistlerin ayrılmasıyla birlikte ekonomik gerileme tekrar baş gösterir. Ayrıca turizmle ilgilenen kişiler ve çalışanlar için de işsizlik sorunu ortaya çıkar. Turistlerin bölge ekonomisini canlandırdıklarını, yılın belli dönemlerinden artan turist yoğunluğuyla birlikte ticari faaliyetlerin, piyasa hareketlerinin oldukça arttığını ve işsizlik sorununun giderildiğini belirtilmiştir.
Turizm ile ilgilenen yerel halk	<ul style="list-style-type: none"> Bu bölgelerdeki turist varlığın tüm bölgeye ciddi bir katkı sağladığı görülmüştür. Bölge sakinlerinin turistleri dört gözle bekledikleri ifade edilmiştir. Bu şekilde para kazanıp, turizmle ilgilenenler için geçici iş fırsatları doğmaktadır. Günümüzde, neredeyse hiç turist gelmediği belirtilmiştir. Bunun sebebi de herkesin ülkenin güvenlik sorunu ve savaş durumudur. Önceleri bu bölgeye turistler gelirdi ve bunlar bölge sakinleri için de ülke ekonomisi için de faydalı olurdu denmiştir.
Finans kurumları yetkilileri	<ul style="list-style-type: none"> Turistler, bölgenin ekonomik ve ticari refahı için son derece önemlidir. Devletin petrol sektöründen ne elde ettiği vatandaş tarafından bilinmemektedir. Ancak turizmin ve turistlerin bölgemizi nasıl etkilediğini hepimiz fark edebiliyoruz. Tesis ve altyapı yetersizliklerine rağmen geçmişte Libya'ya turist akını olduğunu belirtilmiştir. Yıl genelinde turistlerin rahatlıkla yolda yürüyebildiği zamanlar, devletin yanı sıra otel işletmecileri, tüccarlar, rehberler, seyahat ve turizm işletmeleri ile yerli sakinler için de son derece iyi zamanlar olmuştur. Ancak giderek artan terör ve güvensizlik algısıyla birlikte yıllardır Libya'ya turist gelmemektedir.
Medya yetkilileri (gazeteci vs.)	<ul style="list-style-type: none"> İhtilal öncesinde devlet turizme destek sağlıyordu ancak günümüzdeki kötü koşullardan ötürü devletin turizme ayıracak bütçesi olmadığı düşünülmektedir. Günümüzde devletin turizm sektörüne herhangi bir destek sağlamadığını, bunun sebebinin de devletin 2015 yılından bu zamana kadar bütçe konusunda sıkıntı yaşadığı ifade edilmiştir. Eskiden turizme ilgi duyan bazı yatırımcı ve şirketlerin gerçekleştirdiği küçük çaplı projelerle turizme destek olunduysa da, devletten hiçbir teşvik ve destek alamayan yatırımcının kaçtığını ve projeleri durdurduğunun altı çizilmiştir.
Ticaret odası yetkilileri	<ul style="list-style-type: none"> 2012-2014 yılları arasında önemli miktarda ülkeye ziyaretçi geliyor iken güvenin bozulmasıyla birlikte batı ülkelerinin birçoğu vatandaşlarına Libya'yı terk etmeleri yönünde tavsiyelerde bulunmuştur. O tarihten beridir Libya'da turizm faaliyetleri askıya alınmıştır. Günümüzde ülkedeki turist sayısının neredeyse sıfır olduğunu ifade edilmiştir. Ancak geçmişte turistlerin Libya'nın turistik bölgelerine geliyor olduklarını ve bunu da söz konusu bölgelerin güçlü bir destekçisi ve piyasayı destekleyici bir unsur olduğu belirtilmiştir. Ülkedeki güvenlik sorunu nedeniyle turizm piyasasının bitmiştir. Ancak az sayıda gelen turistler bile kısmen de olsa ekonomiye katkı sağladıklarını ifade edilmiştir.

Tema 6. Sahip olduğu turizm potansiyeli Libya'yı Kuzey Afrika'da önemli bir turistik destinasyona dönüştürebilir mi?

Gruplar	Görüşler
Turizm sektörü çalışanları	<ul style="list-style-type: none"> Mısır ve Tunus gibi komşu ülkelere kıyasla Libya'da ciddi oranda turizm potansiyeli olduğunu ifade edilmektedir. Libya'da Akdeniz kıyısı ve iç kesimler boyunca Roma ve Yunanlılardan kalma çok sayıda antik kalıntının mevcut olduğuna dikkat çekilmiştir. Bunun yanı sıra doğası, muazzam kum plajları ve çöl kumulları, geniş ovaları, dağları ve nehirleriyle Libya, diğer ülkelerde olmayan bir doğal zenginliklere sahiptir. Ayrıca Libya, Afrika ile Avrupa kıtası arasında bir bağlantı konumunda olup, yaz, kış ve bahar aylarında mükemmel iklim koşulların sahiptir. Libya'nın turizm konusundaki potansiyelinin Kuzey Afrika'daki başka hiçbir yerde bulunmadığı görüşündedir. Libya, benzersiz bir destinasyon çeşitliliğine sahiptir. Ancak Libya devletinin yalnızca petrol sektörüne odaklanıp turizm sektörünü yeterince desteklememesi nedeniyle ülke, uluslararası platformlarda hak ettiği ilgiyi görememektedir. Libya'nın, ülkeyi birçok turist açısından en iyi turistik cazibe merkezi haline getirmeye yetecek büyük bir turizm potansiyeline sahip olduğunu belirtilmiştir. Ancak deneyim, mali kaynak ve bu konularında yaşanan eksikliklerden ötürü Libya gelişmemiş ülkeler arasında yer almaktadır. Katılımcılardan bazıları, Libya turizm sektörünün petrol sektörü nedeniyle geri kaldığına inanmaktadırlar.
Turizm ile ilgilenen yerel halk	<ul style="list-style-type: none"> Bölgenin oldukça büyük, cazip ve etkili bir potansiyeli vardır, ancak kötü yönetim ve bilgi eksikliği nedeniyle bölgeye yatırım gelmemektedir. Kuzey Afrika'da başka hiçbir ülkede olmayan eşsiz bir turizm potansiyeli olduğunu, ancak iyi bir tanıtıma ve diğer ülkelerin deneyimlerinden faydalanmaya ihtiyaç olduğunu ifade edilmiştir. Libya'da turistleri çekecek her türlü unsurun mevcut olduğunu ve bunun Libya'yı turizm piyasasında son derece güçlü bir ajan haline getirmeye yetebileceğini söylemiştir. Ancak sorun, hastane, havalimanı, banka, liman, tatil köyleri ve ulaşım gibi turistlerin ihtiyaç duydukları altyapıların, güvenli ve rahat bir şekilde ülkeye giriş yapmalarını sağlayacak giriş prosedürlerinin mevcut olmayışıdır.

Finans kurumları yetkilileri	<ul style="list-style-type: none"> Libya maden, petrol ve gazın yanı sıra arkeolojik ve turistik alanlar açısından da zengindir. Bu özellikleriyle Libya diğer Kuzey Afrika ülkelerinden ayrılmaktadır. Ancak kötü yönetim ve turizme yeterince önem verilmemesi önemli bir sorundur. Ülkenin zengin potansiyeline rağmen turizm hak ettiği değeri görmemiştir. Libya'nın sahip olduğu turizm zenginlikleri birçok gelişmiş ülkeyi kışkıracak düzeydedir. Doğal çeşitliliği, iklim özellikleri, kültürel mirası ve özgün gelenekleriyle turistler için cezbedicidir. Bunlar göz önünde bulundurulduğunda Libya'nın turizmden ciddi bir ekonomik gelir elde potansiyeline sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.
Medya yetkilileri	<ul style="list-style-type: none"> Turistlerin bölgeye gelmesiyle birlikte bu bölgelerde canlanma olduğunu söylemiştir. Libya'ya gelen turist sayısının komşu ülkelere kıyasla son derece kısıtlı olduğunu ancak yine de bölge sakinleri için kabul edilebilir oranda bir ticari hareketlilik sağladığını ifade edilmiştir. Geçmişte Libya'ya karadan, denizyoluyla ve havayoluyla çok sayıda turistin geldiğini ancak günümüzde yaşanan güvenlik sıkıntısı nedeniyle artık turistlerin bu ülkeye gelmediğini ve turizm faaliyetinin tamamen durduğunu söylemiştir.
Ticaret odası yetkilileri	<ul style="list-style-type: none"> Libya turizm açısından büyük bir potansiyele, zengin ve benzersiz olanaklara sahiptir. Bu da şüphesiz, Libya'yı bölgenin en önemli bir turizm merkezi haline getirebilecektir. Devletin bu potansiyeli görmekte ve güvenliği sağlamakta yetersiz kalması sebebiyle sektör gelişmemiştir. Yerel ve uluslararası medya ile sosyal medyada ülkenin tanıtılmasıyla Libya'nın dünyanın en cazip turistik bölgelerinden biri haline gelebileceğini belirtilmiştir. Libya'nın Asya, Afrika ve Avrupa arasındaki bağlantıyı sağladığını, bu eşsiz stratejik konumu, arkeolojik bölgeleri, dağları, yeşillikleri, ovaları, nehirleri, çölü ve 1900 km uzunluğundaki kıyısıyla bölgenin önemli bir turizm merkezi olduğunu ifade edilmiştir.

Tema 7. Turizm sektörü çalışanlarının Libya'nın turizm gelişimine katkısı nasıldır?

Gruplar	Görüşler
Turizm sektörü çalışanları	<ul style="list-style-type: none"> Libya'nın şu anki turizm gelişiminin Libya turizm sektörünü kalkındırma açısından yeterli olmadığı ve bulunduğumuz dönem içinde ülke ekonomisine pek fazla katkısı olmayacağını ifade edilmiştir. Ancak gelecekte turizm sektörü desteklediği, girişimciler Libya'ya yatırım yaptığı, güvenlik ve emniyet temin edildiği takdirde, hem turizm sektörü hem de Libya ekonomisinde belirgin bir değişiklik görülebilecektir. Günümüzde Libya'da turizm alanında neredeyse hiçbir gelişme olmadığı ve yakın gelecekte de Libya ekonomisi üzerinde bir katkısı olamayacağı görüşündedir. Bununla birlikte, Libya hükümeti turizm sektörüne bakış açısını değiştirdiği takdirde, turizmin ülke ekonomisi üzerindeki rolü de artacaktır. Siyasi istikrar ve güvenliğin mevcut olduğu, yabancı şirketlerin ülkenin altyapısına katkıda bulunduğu, iş adamlarının turizme yatırım yaptığı, Libya devletinin otel ve tatil köyü tesislerinin kurulmasına katkıda bulunduğu 2005-2010 yılları arasında zirveye ulaştığını ifade edilmiştir. Ancak günümüzde, kaos ve yolsuzluk ortamının ülkeye hakim olması, güvenlik ve emniyetin yok olmasıyla durum son derece kötüleşmiştir.
Turizm ile ilgilenen yerel halk	<ul style="list-style-type: none"> Üzerinde çalışılan turizm projelerinin, uluslararası turizm piyasasının ihtiyaçları göz önüne alındığında yerli ekonomi için çok önemli bir motivasyon teşkil edeceğini belirtilmiştir. Turizm sektöründeki gelişmeyle birlikte bu sektörün gelecekte Libya ekonomisinin önemli ve etkili bir unsuru haline geleceği görüşündedir. Toplumun turizmin gelişmesiyle ilgili algılarının iyimser ve kötümser olmak üzere ikiye ayrıldığını ifade edilmiştir. Ancak çoğunluğun ortak fikri, Libya'da turizmin gelişmesi için doğrudan devlet katkısına ihtiyaç olmadığı, devletin tek yapması gerekenin turizm şirketlerine ve yerli yabancı yatırımcılara çeşitli imkânlar sağlamak ve güvenlik teminatı vermek olduğunu söylemiştir. Örneğin Mısır'ın Sharm el-Sheikh kentinde Libya'lı iş adamlarının tatil köyleri vardır. Bu açıdan, eğer Libya'da yatırım için uygun bir ortam oluşturulursa, bu şirketler bizim ülkemizde yatırım yapabileceklerdir.
Finans kurumları yetkilileri	<ul style="list-style-type: none"> Libya'da turizm sektörünün milli ekonomiye ciddi bir katkı yapabilmesi için ülkede birçok orta ve büyük ölçekli projelerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bazı yatırımcı ve iş adamlarının turizmle ilgili yaptığı birkaç küçük proje dışında son üç yılda turizm sektöründe kalkınma yaşanmadığından bahsedilmiştir. Libya nüfusunun genellikle devlet çalışanı olduğundan dolayı az bir kısmının turizmle ilgili olduğunu belirtilmiştir. Libya'da turizm ikinci plana atılmıştır. Bununla beraber son süreçte Libya toplumu turizmi önemli gelir kaynağı olarak görmeye başlamıştır. Hatta turistlerin yoğun olduğu bölgelerde temel gelir kaynağı olabilmektedir.

Medya yetkilileri (gazeteci vs)	<ul style="list-style-type: none"> Libya'da çok büyük bir potansiyel olduğunu ve güvenliğin sağlanıp turizmin desteklenmesiyle birlikte Libya'nın Kuzey Afrika'da önemli bir konuma gelebileceğini belirtilmiştir. Libya'nın tabiatı itibarıyla büyük bir potansiyele sahip olduğunu söyleyip çölü, dağları, denizi, nehirleri, ormanları ve hayvanlarıyla, ayrıca iklim çeşitliliğiyle son derece zengin bir ülke olduğundan bahsedilmiştir. Ancak, Tanrının bir lütfu olan bu güzelliklerin suistimal edildiğinin ve yeterince değerlendirilemediğinin altı çizilmiştir. Libya'da zengin bir turizm potansiyeli olduğunu, dünyanın en büyük antik Yunan ve Roma kentleriyle Libya'nın dünyanın en zengin ülkelerinden biri haline gelebileceğini ifade edilmiştir. Bu zenginliğin yanı sıra bölge ve iklimsel çeşitliliği, üç kıta arasındaki bağlantıyı sağlayan konumuyla, Akdeniz'e bakan uzun kıyı şeridiyle, mineraller açısından zengin çölüyle de Libya, turizmin lider ülkelerinden biri olma özelliklerine sahiptir.
Ticaret odası yetkilileri	<ul style="list-style-type: none"> Şu süreçte turizm sektörüne yönelik bir desteğin mevcut olmadığı söylemiştir. Bunun sebebi, devlet kaynaklarının yetersiz oluşu ve yalnız sağlık, eğitim ve ulaşım gibi temel sektörlerle odaklanmış oluşudur. Turizm sektörüne yönelik program geliştirilmediğini, her şeyin kâğıt üzerinde kaldığını, yalnızca çok azının uygulamaya konduğunu ifade edilmiştir. Turizm sektörüne yönelik çalışmaların ve çabanın son derece yetersiz olup turizmle ilgili birkaç özel işletmenin yatırımdan öteye geçmediğini belirtilmiştir.

Tablo (2): Görüşmelerin özeti

Gruplar	Grup 1	Grup 2	Grup 3	Grup 4	Grup 5
Temalar	Turizm sektörü çalışanları	Turizm ile ilgilenen yerel halk	Finans kuruluşu yetkilileri	Medya yetkilileri (gazeteci vs)	Ticaret odası yetkilileri
Tema 1	Turizm çok zayıf ve petrolden kaynak aktarılmamaktadır.	Petrolün turizm etkisi yok.	Petrol gelirlerinden turizm yatırımlarına pay aktarılmıyor	Petrol gelirlerinin turizmin üzerinde bir etkisi yok	Çalışanların geçimi için petrol yeterli değildir.
Tema 2	Turizmin ekonomik faydası güvenilir değil	Şimdi yok ancak gelecekte kesinlikle olacaktır	Şu anda değil	Olası bir gelecekte, ancak hâlihazırda yok.	Gelecekte evet, ama şimdi değil
Tema 3	Planlar çok kısıtlı	Sınırlı	Yeterli değil	Planların uygulanmasında sorunlar var	Uygulamada problemler var
Tema 4	Çok az veya yok	Destek yok	Çok zayıf	Hayır	Çok zayıf
Tema 5	Evet kesinlikle	Evet kesinlikle	Evet	Evet	Evet kesinlikle
Tema 6	Libya'yı önemli bir destinasyon haline getirmek için muazzam kaynaklar var	Ülke ekonomisini desteklemek için büyük ve yeterli	Libya'nın eşsiz bir potansiyeli var	Değişik, cazip ve yaygın olarak mevcut	Yaygın olarak mevcut ancak güvenlik ve siyasi koşullar izin vermiyor
Tema 7	Karamsar	Mevcut durumda negatif	Sonra, iyi olacak.	İyimser ve olumlu	Gelecek hakkında iyimser

Tema 1. Libya'nın temel ekonomik varlığı olan petrol sektörünün, ülkenin turizm projelerini desteklemedeki rolü nedir?

Tema 2. Turizm sektörünün gelişmesi, milli ekonominin geliştirilmesine ve petrol ihracatına olan bağımlılığın azaltılmasına yardımcı olabilecek midir?

Tema 3. Libya hükümetinin turizm sektörünü desteklemeye yönelik oluşturduğu plan ve stratejiler yeterli midir?

Tema 4. Libya hükümetinin turizm sektörüne sağladığı mali destek ve bu desteğin, turizm sektörünün Libya ekonomisi için petrole alternatif bir kaynak olarak ortaya çıkması için yeterli midir?

Tema 5. Libya'daki turistik bölgelere gelen ziyaretçi sayısı ve bunun, söz konusu bölge sakinlerinin yaşam standartlarının iyileşmesinde etkisi var mıdır?

Tema 6. Sahip olduğu turizm potansiyeli Libya'yı Kuzey Afrika'da önemli bir turistik destinasyona dönüştürebilir mi?

Tema 7. Turizm sektörü çalışanlarının Libya'nın turizm gelişimine katkısı nasıldır?

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizmin gelişimi, milli ekonominin kalkındırılması ve sosyal refahın artırılmasında bir araç olarak görülmektedir. Söz konusu gelişime yeterince önem verilmediğinde ise birtakım sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Turizm unsurlarının geliştirilmesi için konuya odaklanmak, çevreyle uyumlu uygulamaları ortaya koymak ve bunları korumak gerekmektedir. Turizmin geliştirilmesine yönelik düzenlemelerin etkili bir şekilde planlanması ve uygulamaya konması için gerekli insan ve sermaye gücü, fiziksel ve diğer varlıklar bir arada bulunmalıdır. Bu varlıklar doğrultusunda bir turizm stratejisi oluşturulmalı, eşsiz turizm varlıkları tanıtılmalı ve korunmalı, böylelikle milli ekonomiyle entegre edilmelidirler. Bu konuda eksiklikler olduğunda turizme yönelik düzenlemelerin başarılı olması mümkün değildir. Bu noktada, Libya'da turizmin gelişmesinin önünde engel teşkil ettiği belirlenen birtakım meseleler analiz edilmelidir.

Ülkenin yürütme organları, çerçevelerin oluşturulup turistlerin güvenliğinin sağlanması gibi görevleriyle turizmin oluşturulmasında en temel role sahiptir. Devlet yalnızca turizme kaynaklarını yatırımları için özel sektöre izin vermekle kalmayıp onlara kredi vererek, ithal ürünlere ilişkin maliyetlerini azaltarak da onlara destek çıkmalıdır. Ziyaretçiler için son derece önemli bir sorun olan güvenlik sorununu ciddiyetle ele almalıdır. Makul ölçüde bir güvenlik mekanizması oluşturulduğu takdirde, ziyaretçilerin şiddete veya gaspa maruz kalma gibi korkulardan kurtulmalarına yardımcı olunacaktır. Güvenlik tüm ekonomiler için başarının en hayati unsurlarından biridir. Bu noktada da yine devletin yürütme organları, ülkeye giriş noktalarında güvenlik uzmanları görevlendirebilir, ülkeyi hem ziyaretçiler hem de yerliler için güvenli ve huzurlu bir yer haline getirmek için polis kuvvetlerinden faydalanabilir.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında üzerinde durulması gereken en temel unsurlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- ✓ Turizm sektörüne ilişkin planlar tek başına değil, milli ve bölgesel planlama ile iç içe bir şekilde değerlendirilmelidir.
- ✓ Turizm altyapısı iyileştirilmeli, sektöre yatırım yapılması için uygun bir ortam oluşturulmalıdır.
- ✓ Yerel bölgenin turizmin gelişimi içinde yer alması ve üzerinde kontrol sahibi olması sağlanmalıdır.
- ✓ Turizmin geliştirilmesi için yabancı ve devlet-kamu sektörü işbirlikleri oluşturulmalıdır.
- ✓ Mali kaynaklar, insan ve malzeme kaynakları temin edilip sektöre tahsis edilmelidir.
- ✓ Pazarlama ve reklam kampanyalarıyla Libya'ya bir turizm merkezi imajı kazandırılmalıdır.
- ✓ Toplumda turizm bilinci oluşturma kampanyaları düzenlenmelidir.
- ✓ Turizm gelirlerini arttırmak amacıyla ürünler çeşitlendirilmelidir.
- ✓ Ülkede güvenlik ve siyasi istikrar temin edilmelidir.

Yukarıda belirtilenlere ek olarak, Libya'yı dünyadaki insanlara tanıtmak, doğal ve endüstriyel turizm kaynaklarının, Libya'yı uluslararası seviyede tanıtmak için kullanılması gereklidir. Turizm, Libya'nın farklı bölgelerinde ve alanlarındaki yerel kalkınma için katalizör olarak kullanılmalıdır.

Buna ek olarak, turizm sektörü, aşağıda belirtilenler aracılığıyla ekonomik ve sosyal kalkınmaya daha fazla katkı yapmalıdır. Bunlar, iş imkânları sağlama, döviz girdisi ile net gelir artışı, sektörlerarası bağların gelişmesi olarak sıralanabilir.

Turizm sektöründe yerel ve uluslararası yatırımların teşvik edilmesine ek olarak, küçük ve orta ölçekli girişimcilerin büyümesi için ilk önce yerel yatırımlar hedeflenmeli, devlet, genel bütçeden gerekli ve devamlı olan ödenekleri sağlamalıdır.

KAYNAKLAR

Abomadena, H. M. (1995). *Economic study for Libyan ports*. Libyan Economy Conference. Tripoli University. University publications.

Al-arbi, A. (1983). *External forces, Economic Development and regional inequality in Libya*. (Unpublished doctoral dissertation). University of Oklahoma.

Almagerbi, A. (2006). *The structure of the vocational training of tourism in Libya, between reality and ambition*. Human Resources Conference in Libya. (Aug, 2006). Tripoli University. Tripoli, Libya.

- Baira, A. (2007). *Public Policies for Administrative Development in Libya - a holistic perspective*. Paper published in the book of First National Conference on Public Policy in Libya. Benghazi, Research Center, University of Benghazi.
- Bell, J. (2014). *Doing Your Research Project: A guide for first-time researchers*. McGraw-Hill Education (UK).
- Busby, G. (1993). Development in computer reservation systems and global distribution systems. *Association of Open University Graduates Journal*, (1992/93), 11-16.
- Eccles, G. (1995). Marketing, sustainable development and international tourism. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 7(7), 20-26.
- Kim, H. J., & Chen, M. H. (2006). Tourism expansion and economic development: The case of Taiwan. *Tourism management*, 27 (5), 925-933.
- Makki, G. (1997). *Parks and Resorts in Benghazi*. The current situation of supply and demand on Parks and resorts of tourism in the region of Benghazi.
- Omran, T. (1983). *Tourism and Development in Libya*. Conference on Economic Development in Libya, Garyounis University, Libya, publications of the Faculty of Economics.
- Punch, K. F., & Oancea, A. (2014). *Introduction to research methods in education*. Sage.
- Safieddin, T. (2001). *Elements of the development of tourism in Libya*. The National Library, Benghazi, Libya, 2001.
- Saif-Aleslam, M. (2002). *Libya and the twenty-first century*. A translation of the Master Thesis, University of California, publications Dar Almha for Culture and Arts, Beirut, 2002.
- Salem, M., Isbitp, A., & Hamuda, A. (2008). Constituents of desert tourism in Libya. *Conference on Sustainable Development in Libya*, 28 - 29/6/2008, Garyounis University, Benghazi.
- Teye, V. B. (1999). Commentary: Tourism plans and planning challenges in Ghana. *Tourism Geographies*, 1 (3), 283-292.
- Wearing, S., & Neil, J. (1999). *Ecotourism: Impacts, Potentials and Possibilities*. Reed Educational and Professional Publishing Ltd.
- Wilkinson, L. (1999). *Statistical methods in psychology journals: Guidelines and explanations*. *American psychologist*, 54 (8), 594.
- WTO, (1998, 2000, 2002, 2004, 2005,2007,2008,2010,2015). Site of *the World Tourism Organization* on the web: www.world-tourism.org.